

Prísaha

V jeden sparný júlový deň v roku 1505 sa po vyprahnutej ceste neďaleko saskkej dediny Stotternheim namáhavo vliekol osamelý púťník. Bol to mladík, nízky, ale pevne stavaný a na seba mal odev univerzitného študenta. Keď sa priblížil k dedine, obloha sa zatiahla. Zrazu sa spustil lejak a vzápätí prudká búrka. Blesky pretínali pološero a zrazili mladého muža k zemi. Snažil sa vstať a v hrôze skríkol: „Svätá Anna, pomôž mi! Stanem sa mníchom.“

Mladík, ktorý sa takto utiekal o pomoc k svätej, mal neskôr zavrhnúť kult svätých. Ten, čo prisahal, že sa stane mníchom, sa mal neskôr zrieknuť mníšskeho života. Vtedy poslušný syn katolíckej cirkvi mal neskôr rozbiť štruktúru stredovekého katolicizmu. Vtedy oddaný služobník pápeža mal neskôr stotožniť pápežov s Antikristom. Tento mladý muž bol totiž Martin Luther.

Jeho búranie malo ničivejšie následky, pretože len podporilo proces rozkladu, ktorý už nastal. Nacionalizmus narušil politickú jednotu, reformácia ničila jednotu náboženskú. Napriek tomu však táto paradoxná postava vzkriesila kresťanské povedomie Európy. Všetci katolícki dejepisci sa zhodujú v tom, že pápeži obdobia renesancie, teda Lutherových čias, boli zosvetštení, prostorekí, povrchní, požívační, okázali a v presadzovaní svojich cieľov bezohľadní. Inteligencia sa proti cirkvi nebúrila, pretože svojím zmyšľaním a náladou s ňou bola natoľko zrastená, že vzbura neprichádzala do úvahy. Politici boli natoľko emancipovaní od akejkoľvek otázky viery, že Najkresťanskejší kráľ Francúzska a Jeho svätosť pápež nepohrdli vojenským spojenectvom so sultánom proti Svätej ríši rímskej. Luther to všetko zmenil. Pre nasledujúce poltuhá storočia sa náboženstvo opäť stalo rozhodujúcim faktorom aj v politike. Ľudom záležalo na náboženstve až do tej miery, že preň umierali a preň sa

i zabýjali. Ak sa do dnes uchovalo na Západe vedomie kresťanskej civilizácie, tak nemalú zásluhu má na tom práve tento muž - Martin Luther.

Celkom prirodzene je kontroverznou postavou. Početné portréty a opisy spadajú do istého širokého rozsahu typov, ktoré vykreslili už príslušníci jeho vlastnej generácie. Jeho prívrženci ho uvažili ako Božieho proroka a vysloboditeľa Nemecka. Jeho protivníci, patriaci do tábora katolíkov, ho nazývali synom pekla a boriteľom kresťanského sveta. Rolnícki agítatori ho označovali za päťlizáča kniežat a radikálni sektári ho prirovnávali k Mojišovi, ktorý vyviedol deti Izraela z Egypta a potom ich opustil a nechal hynúť v pustatine. Takéto súdy však patria skôr do epilógu než do úvodu. Najprv sa treba snažiť tohto človeka pochopiť.

V tomto smere sa nedostaneme ďaleko, ak si neuvedomíme hneď na začiatku, že Luther bol predovšetkým mužom náboženstva. Výrazné vonkajšie krízy jeho života, ktoré priťahovali pozornosť autorov dramatických životopisov, boli pre samotného Luthera ničotné v porovnaní s vnútornými prevratmi pri jeho hľadaní Boha. Začnime preto radšej svoje skúmanie jeho prvou intenzívnou náboženskou krízou v roku 1505 než jeho narodením v roku 1483. Detstvo a roky mladosti spomenieme len preto, aby sme vysvetlili jeho vstup do kláštora.

DOMA A V ŠKOLE

Lutherova prísa sa si vyžaduje bližšie objasnenie, lebo názory sa rôznia, aj pokiaľ ide o tento raný okamih jeho životnej dráhy. Tí, ktorí lutujú, že neskôr zavhol svoju príslušnosť, tvrdia, že ju nikdy nemal dať. Keby bol býval niekedy skutočným mníchom, nikdy by sa nezriekol mníškeho habitu. Jeho kritika mníšstva sa obracia proti nemu - vykresľujú ho ako mnícha, ktorý na tento stav nebol povolaný, a jeho prísa sa interpretuje nie ako skutočné vnútorné volanie, ale skôr ako riešenie vlastného vnútorného konfliktu, ako únik pred neschopnosťou prispôbiť sa pomerom doma a v škole.

V prospech tohto vysvetlenia sa uvádza niekoľko striedaných dôkazov. Nemožno sa na ne príliš spoľiehať, pretože všetky sú vyňaté z rozhovorov Luthera omnoho neskôr, ako ich zachytili - a často nepresne - jeho študenti. Aj keď sú autentické, nemožno ich prijať doslova, pretože protestant Luther už nebol schopný objektívne si vybaviť pohľad, ktoré mal v katolíckom období svojho života. V skutočnosti sa zachoval iba jeden výrok, ktorý dáva do súvislosti prijatie mníškej kutne s odporom proti rodičovskej disciplíne. Luther údajne povedal: „Moja matka ma do krvi zbila trestenicou za to, že som ukradol orech. Takáto prísna disciplína ma dohnala do kláštora, hoci ona to myslela dobre.“ Tento výrok podporujú dva ďalšie: „Otec ma raz zmlátil tak, že som utiekol a cítil som voči nemu nevrátnosť až do smrti, kým sa nevyhnasnažil opäť si ma získať.“² „[V škole] za jediné ráno ma päťnásť ráz zbili trestenicou pre nič za nič. Mal som sa naučiť skloňovať a časovať, a ja som sa nepripravil na hodinu.“³

Niet pochyb, že s mládežou sa v tých časoch zaobchádzalo hrubo a zrejme skutočným motívom, prečo sa Luther zmieni o týchto prípadoch, bolo apelovať na ľudskejšie zaobchádzanie. Nič však nezasvedčuje, že takáto prísna disciplína uňho vyvolala čosi viac než chvíľkové vzplanutie odporu. Luthera si doma vysoko vážili. Jeho rodičia ho považovali za veľmi nadaného a schopného. Očakávali, že sa stane právníkom, výhodne sa ožení a na staré kolena ich bude podporovať. Keď sa Luther stal majstrom slobodných umení, otec mu daroval exemplár *Corpus Juris* a neoslovoval ho už neformálne *Du*, ale zdvorilo *Ihr*. Luther vždy dával najavo mimoriadnu oddanosť, ktorú cítil voči otcovi a bolestne prežíval jeho nesúhlas so svojím vstupom do kláštora. Otcova smrť Luthera natoľko skľúčila, že niekoľko dní nedokázal pracovať. K matke bol podľa všetkého pripätaný menej, ale ešte aj o výprasku, ktorý od nej utŕžil, sa vyjadril ako o dobre mienenom, a s láskou si spomínal na povel, ktorý si zvykla pospávať:

*Ak ľudia nemajú radi mňa či teba,
chýbaj asi v nás hľadať treba.⁴*

V školách sa tiež nebavili so žiakmi v rukavičkách, ale dalo sa to vydržať. Cieľom bolo vštepiť žiakom hovorovú znalosť latinčiny. Chlapci sa tomu nevzpierali, pretože latinčina ako jazyk cirkvi, práva, diplomacie, medzinárodných vzťahov, učencov či cestovateľov bola užitočná. Vyučovacou metódou bol driľ, podporený trstenicou. Jeden zo žiakov, ktorého volali *lupus*, čiže vlk, mal špehovať ostatných a ohlásiť, keď niekto omylom prehovoril po nemcky. Najhoršiemu žiakovi v triede dali napoludnie oslu masku - odtiať názov *asinus* - ktorú nosil až dovtedy, kým neprichýtil pri nemčine niekoho iného. Chyby sa sčítavali a na konci týždňa vyplácali brezovou metlou. Tak sa mohlo stať, že niekto za jediný deň dostal aj pätnásť ráz.

ASINUS

Napriek všetkej prísnosti sa chlapci latinčinu naozaj učili a mali ju radi. Luther, ktorému to latinčinu ani zďaleka neznechutilo, horlivo študoval a nadobudol značné vedomosti. Učtelieta neboli nijakí hlupáci ani tyraní. Jeden z nich, Trebonius, si vždy pri vstupe do triedy v prítomnosti toľkých budúcich starostov, kancelárov, doktorov a správov zložil z hlavy klobúk. Luther si svojich učiteľov vážil a trápilo ho, keď neschvalovali jeho neskoršie konanie.⁵

Nie je pravda ani to, že býval väčšinou sklúčený. Zvyčajne sa zabával, mal rád hudbu, veľmi dobre hral na lutnu a bol zamilovaný do krásy nemeckej krajiny. Aký nádherný bol v jeho spomienkach Ertfurt! Lesy zostupovali až k okrajom obce, kde sa menili na ovocné sady a vinohrady, potom polia modro kvinutého lanu, žltého divého šatranu a nemeckého indiga, ktoré sa používalo vo farbárskom priemysle. V objatí týchto oslnivých farebných radov sa chúlili múry, brány a počemné kostolné vežičky Ertfurtu. Luther ho nazýval novým Betlehemom.

NÁBOŽENSKÝ NEPOKOJ

Napriek tomu však Luthera občas pochytila sklúčenosť, ktorá nemala príčinu v nijakých osobných treniciach, ale v existenčnom nepokoji zosilnenom náboženstvom. Tento muž nebol synom talianskej renesancie, ale Nemcom narodeným v ďalekom Durínsku, kde zbožní ľudia ešte stále vztyčovali chrámy s klenbami a špicatými vežami vypínajúcimi sa až k nekonečnu. Sám Luther bol natoľko goticou osobnosťou, že jeho vieru možno nazvať posledným významným rozkvetom náboženstva

HANS
LUTHER

stredoveku. Veď pochádzal z nábožensky najkonzervatívnejšej zložky obyvateľstva, z triedy sedliakov. Jeho otec Hans Luther a jeho matka Margareta boli statní, podsadití, tmaví nemeckí *Bauern*. V skutočnosti však nepracovali na poli, pretože Hans ako syn, ktorý nezdedil pôdu, sa presťahoval zo statku k baniam. V zem-

MARGARETA
LUTHEROVÁ

ských útrobach sa mu s pomocou svätej Anny, patrónky baníkov, darilo, až sa stal majiteľom poltucta zlievarní. Neoplýval však nadmerným blahobytom a jeho žena musela stále chodiť do hory a vŕlať domov drevo. V rodine panovala typická dedinská atmosféra: pros-

tá, drsná, občas i hrubá, dôverčivá a zbožná. Starý Hans sa modlieval pri lôžku svojho syna a Margareta bola ženou modlitby.⁶

Vo viere týchto jednoduchých, nevzdelaných ľudí sa s kresťanskou mytológiou miešali dokonca isté prvky starého nemeckého pohanského náboženstva. Podľa nich boli lesy, vietor a voda plné elfov, škriatkov, vlí, morských panien, duchov a čarodějní. Zlí duchovia vyvolávali búrky, povodne a mor, nahovárali ľuď na hriech a trudnomyselnosť. Lutherova matka verila, že vyvádzať drobné zlomyselnosti, napríklad kradnú vajcia, mlieko a maslo; a sám Luther sa nikdy takýchto povier nezabavil. Tvrdil: „Mnohé kraje obývajú čerti. Prusko je ich plné a Laponsko zasa plné bosoriiek. V mojom rodnom kraji je na vrchole vysokej hory, ktorá sa volá Pubelsberg, jazero. Keď sa doň hodí kameň, tak sa nad celou oblasťou strhne víchrica, lebo vody jazera sú bydliskom zajaľých démonov.“⁷

Výchova v škole neprinášala oslobodenie, skôr ešte posilňovala to, k čomu deti viedli doma. V základných školách sa učili duchovné piesne. Vedeli naspať *Sanctus*, *Benedictus*, *Agnus Dei a Confiteor*. Cvičili sa v odriekaní žalmov a chválospevov. Ako len Luther miloval *Magnificat*! Študenti chodievali na omše a večerné bohoslužby, zúčastňovali sa na pestrých procesiách počas cirkevných sviatkov. Každé mesto, v ktorom chodil Luther do školy, bolo plné kostolov a kláštorov. Všetade to bolo rovnaké: kostolné veže, špicaté vežičky, kláštory, kňazi, mŕsi rozmanitých rádo, zbierky relikvií, vyzváňanie zvonov, verejný predaj odpustkov, náboženské procesie, uzdravovanie pri svätostánkoch. V Mansfelde vedľa kláštora denne stával chorý človek v nádeji, že ho vyľieči hlas zvona zvolávajúci k večernej modlitbe. Luther raz videl ako diabol skutočne opustil jedného posadnutého a nikdy na to nezabudol.

Univerzita v Erfurte nepriniesla nijakú zmenu, renesančné vplyvy na ňu v tom čase ešte neprenikli. Klasici, ktorí tvorili súčasť učebných osnov, ako napríklad Vergílius, boli v stredoveku stále obľúbení. Aristotelovská fyzika bola považovaná za cvičenie v opätovnom premýšľaní o Božích ideách, a prirodzené vysvetlenie ze-

metrasení a búrok nevyužívalo občasné priame božské pôsobenie. Štúdium sa úplne orientovalo na náboženstvo a hodnotnosť magistrá práv, ktorú mal Luther získať, ho rovnako kvalifikovala na to, aby sa stal príslušníkom duchovenstva. Celá výchova v rodine, v škole a na univerzite mala do človeka vštepiť bohabojnosť a úctu k cirkvi.

Ťažko by sa našlo niečo, čo by Lutthera vyčleňovalo spomedzi jeho súčasníkov, niečo ešte vec, čo by vysvetľovala, prečo by sa mal neskôr zbúriť proti mnohému z učenia stredovekého náboženstva. Luther sa podľa všetkého odlišoval od ostatných mládeňcov svojej doby jedine mimoriadnou precítlivosťou. Pravidelne sa uňho opakovali obdobia duševného vytrženia a následnej depresie. Kolísanie nálad ho sužovalo po celý život.⁸ Potvrdil, že trvalo už od mladosti a že silné depresie prežíval šesť mesiacov pred svojím vstupom do kláštora. Tieto stavy nemožno označiť za adolescentné problémy, pretože vtedy mal dvadsaťdva rokov, a niečo podobné prežíval počas celej dospelosti. No nemožno ich ani ľahkovážne odpísať ako prejavy maniakálno-depresívnej psychózy, keďže postihnutý preukazoval fenomenálnu a trvalú schopnosť pracovať s mimoriadnym nasadením.

Vysvetlenie spočíva skôr v napätiach, ktoré stredoveké náboženstvo v ľuďoch zámerne vyvolávalo, využívajúc striedavo strach a nádej. V pekle sa prikladalo pod kotly nie preto, že ľudia žili v ustavičnej hrôze, ale práve preto, že nežili, a tak chceli do nich vštepiť dostatočný strach, ktorý ich mal viesť k prijímaniu cirkevných sviatostí. Ak ťuhi hrôzou, na utíšenie sa zaviedol oštec ako prechodné miesto, kde mohli íť, čo neboli dosť zlí pre peкло a dosť dobrí pre nebo, odčiniť svoje hriechy. Ak táto úľava viedla k uspokojeniu, zvýšila sa zase teplota v očistci a potom sa tlak uvoľnil pomocou odpustkov.

Zdrojom ešte väčšieho nepokoja, než prinášali teplotné výkyvy vo sfére posmrtného života, bolo kolísanie medzi hnevom a milosrdenstvom zo strany členov božskej hierarchie. Boha vykresľovali raz ako Otca a raz ako vládcu blesku. Boha mohol obmáknúť jeho láskavejší Syn, keď sa za niekoho prihovoril, no jeho samého zasa

vydávali za neúprosného sudcu, ak ho neuchlácholila jeho matka. Ženu, na rozdiel od Boha či diabla, mohli úpenliví prosebníci podvieť, a keď bola vzdialená, človek sa mohol obrátiť na jej matku, svätú Annu.

Ilustrácie z najpopulárnejších príručiek renesančnej doby zachytávajú vtedajší prístup k týmto otázkam. Ústrednou témou bola smrť, a vtedajšie bestsellery nepoukúkali návod, ako platiť daň z príjmu, ale ako uniknúť peklu. Príručky s názvom *O umení umierania* zobrazujú odstrašujúce drevořety, na ktorých je duch opúšťajúci telo obklopený démonmi a tí ho zvädzajú, aby sa dopustil neodvolateľného hriechu - aby sa vzdal nádeje v Božie milosrdenstvo. Na dôkaz, že sa už nemôže dočkať odpustenia, ocitá sa zoči-voči žene, s ktorou sa dopustil cudzoložstva, alebo žobrákovi, ktorého nenasytil. Ďalší drevořet potom poskytuje povzbudenie. Vyobrazuje hriešnikov, ktorým Boh odpustil: Petra s kohútom, Máriu Magdalénu s alabastrovou nádobou vonného oleja, kajúceho sa lotra a Saula-prenasledovateľa. Krátky záverečný text hlása: „Nikdy nestrácaj nádej.“

DÉMONI ZVÄDZAJÚ UMIERAJÚCEHO,

ABY SA VZDAL NÁDEJE

Ak tento záver poslážil na uspokojenie, tak ďalšie obrázky vyvolávali hrôzu. Vtedajšie nálady jasne odrážajú aj ilustrácie v knihe o dejinách sveta, ktorú v roku 1493 vydal v Norimbergu Hartmann Schedel. Masívny foliant po podrobnom opise dejín ľudstva od Adama po humanistu Conrada Celtesa sa končí úvahou o krátkosti ľudského života sprevádzanou drevořetom, na ktorom je vyobrazený tanec smrti. Posledný výjav znázorňuje súdny deň: Kristus-Súdca sedí na dluhe. Z pravého ucha mu vyčnieva ľalia, označujúca

vykúpených, ktorých anjeľi uvádzajú do raja. Z ľavého ucha mu vyčnieva meč, symbolizujúci záhubu zatratených, ktorých čerti vyťahujú za vlasy z hrobov a vrhajú ich do pekelných plameňov. Zvlášťne - podobýka dnešný vydavateľ - že kronika vydaná v roku 1493 sa končí súdnym dňom, a nie objavením Ameriky! Dr. Schedel dokončil svoj rukopis v júni. Kolumbus sa vrátil už v marci. Do Norimbergu novina asi zatiaľ nedorazila. Dr. Schedelovi len o vlásek unikol takýto sóľokaport! „Akú mimoriadnu cenu by dnes mali zachované kópie kroniky, keby v nich bola zachytená táto významná udalosť!“

To sú slová dnešného vydavateľa. No Dr. Schedel by možno usúdil, že objavenie nového kontinentu, keby sa bol býval o ňom dozvedel, nestojí za zmienku. Sotva nevedel o objavení Mysu dobrej nádeje v roku 1488, a predsa ho nikde nespomína. Zrejme nepovažoval dejiny za záznam toho, ako ľudstvo zaberá čoraz viac zeme, a túžbu po ďalších ďalších končinách, ktoré možno zabrať, za najvyššie dobro. Dejiny vnímal ako nespočetné množstvo pútí slzavým údolím do svätého mesta, nového Jeru-

KRISTUS-SÚDCA SEDIACI NA DÚHE

zalema. Všetci zosnulí jedného dňa vstanú z mŕtvych a budú stáť v nedozerených zástupoch pred sudcovským kreslom, aby si vypočuli, buď „Dobre si činil“, alebo „Odíď odo mňa do večného ohňa“. Kristus na dŕhe s ľaliou a mečom bol v tom období najbežnejšou postavou knižných ilustrácií.¹¹ Luther takého obrázku videl a dosvedčil, že pri pohľade na Krista-Sudcu bol úplne vydesený.

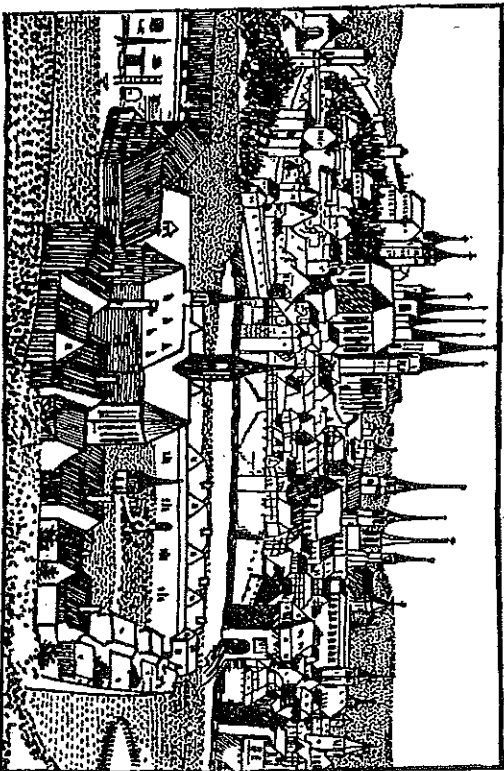
AZYL MNÍŠKEJ KUTNE

Luther, tak ako v stredoveku každý, vedel, čo má robiť so svojim rozpoložением. Cirkve hlásala, že rozumný človek nemá čakať s aktom pokánia a prosbou o milosť do chvíle, keď sa ocitne na smrteľnom lôžku, ale treba sa chopiť každej pomoci, ktorú cirkve ponúka: sviatosť, pút, odpustkov, či prosť svätých, aby sa prihovorili. Človek by však bol blázon, keby sa spoľahal výlučne na dobrú službu nebeských sprostredkovateľov bez toho, aby sa sám pričinil vo svoj prospech!

A čo lepšie mohol človek spraviť, než obliecť si mníšku kutňu? Ľudia verili, že koniec sveta už bol kvôli cisterciánskym mníchom posunutý na neskôr. Kristus práve „prikázal anjelom zaduť na trúbu a ohlásiť Posledný súd, keď Matka Milosrdenstva klesla k nohám svojho Syna a naliehavo ho prosila, aby chvíľu počkal, 'aspoň kvôli mojim priateľom z rádu cisterciánov, aby sa mohli pripraviť'".¹² Samotní diabli sa sťažovali na svätého Benedikta ako na zločeka, ktorý im z rúk uchmatol duše. S tým, čo umrel v mníšskej kutni, budú v nebi pre jeho odev zaobchádzať zhovievavejšie. Raz si jeden cistercián pri vysokej horúčke vyzliekol svoju sutanu, a tak aj umrel. Po príchode k nebeskej bráne ho svätý Benedikt nepustil dnu, lebo nemal svoj habit. Mohol len kráčať okolo stien a nakŕkať oknami, aby videl, ako sa majú jeho bratia, až kým sa jeden z nich za neho neprihovoril a svätý Benedikt ho omilostil a dovolil mu vrátiť sa na zem po svoj odev.¹³ Samozrejme, to všetko bolo súčasťou ľudovej zbožnosti. Hoci takého primitívne chápanie uznávaní teológovia odsudzovali, práve tomuto verili prosti ľudia a Luther bol

prostý človek. Ba dokonca aj svätý Tomáš Akvinský vyhlásil obliečenie sa do mníšskeho habitu za druhý kŕst, navracajúci hriešnika do stavu nevinnosti, ktorý prežíval pri prvom kŕstení. Všeobecne bola rozšírená mienka, že keď sa mních potom dopustí hriechu, má osobitnú výsadu, lebo pokánie ho prinavráti do stavu nevinnosti. Mníšsky život bol cestou do neba par excellence.

Luther to všetko vedel. Každý mládenec, čo mal oči na svojom mieste, chápaj, o čo v mníšskom živote ide. Ulice Erturtu ponúkali živé príklady - mladých kartuziánov, ešte iba chlapcov, ktorí pre svoje odtrhnutie predčasne zostali.¹⁴ Lutherovi utkvelo v pamäti stretnutie so zoslabnutým, vychudnutým kniežatom Williamom z Anhaltu, ktorý zanechal šľachtické sídla, stal sa žobravým mníchom a nosieval vrece žobráka. Tak ako všetci ostatní bratia vykonával v kláštore manuálne práce. „Na vlastné oči som ho videl,“ povedal Luther. „Bol som ako štrnáštročný v Magdeburgu. Videl som ho, ako nesie vrece ako nejaký osol. Od pôstu a bdenia bol taký str-

ERFURT

haný, že vyzeral ako umrlec, samá kosť a koža. Každý sa pri pohľade naňho musel hanbiť za vlastný život.”¹⁵

Luther veľmi dobre vedel, prečo majú mladí robiť zo seba starcov a urodzení sa majú pokoriť. Tento život je len krátkym obdobím prípravy na nastávajúci život, kde sa spasení budú tešiť večnej blaženosti a zatratení budú trpieť večnými mukami. Očami budú hľadať na zúfalstvo, čo nikdy neokúsi milosť zániku. Ušami budú počuť náreky zatratených. Budú vdychovať sŕové výpary a zvytáť sa v žiarivom, no nespálujúcom ohni. To všetko bude trvať večne, naveky vekov.

Toto boli predstavy, na ktorých bol Luther odchovaný. Na jeho názoroch, ani na jeho reakciách nebolo nič zvláštne, okrem ich intenzity. Jeho sklúčenosť z vyhladky na smrť bola prenikavá, ale rozhodne nie ojedinelá. Muž, ktorý sa mal neskôr vzbúriť proti misískemu životu, sa stal mníchom presne z rovnakého dôvodu ako tisíce iných, totiž, aby spasil svoju dušu.¹⁶ Bezprostrednou príčinou jeho rozhodnutia vstúpiť do kláštora bolo nečakané stretnutie so smrťou v onen sparný júlový deň v roku 1505. Mal vtedy dvadsaťeden rokov a študoval na univerzite v Erfurte. Pri návrate do školy z návštevy u rodičov ho náhly blesk prikoval k zemi. V tomto jednom záblesku uvidel rozuzlenie existenčnej drámy. Existoval hrôzostrašný Boh, nezmieriteľný Kristus a všetci tí zlomyseľní démoni, objaviť sa sčista jasna zo svojich úkrytov v rybničkoch a lesoch, ktorí ho môžu s cynickým rehotom chytiť za kučeravú šticu a zavrieť do pekla. Nebolo divu, že zvolal na svätú svojho otca, patrónku bankov: „Svätá Anna, pomôž mi! Stanem sa mníchom.”¹⁷

Sám Luther neraz zdôrazňoval svoje presvedčenie, že bol povolaný výzvou z nebies, ktorej nemohol nevyhovieť. Či už mohol alebo nemohol byť zbavený svojej prísahty, on sám ju považoval za záväznú. V rozpore s vlastnými túžbami sa pod Božím nátlakom stal mníchom. Potreboval dva týždne, aby si dal do poriadku svoje záležitosti a rozhodol sa, do ktorého kláštora vstúpi. Vybral si prísny rád - reformovaný reholu augustiánov. Po rozlúčkovej oslave s pár priateľmi sa hlásil pri bráne kláštora. Novinu vzápätí oznámili jeho otcovi, ktorého to strašne rozžúrilo. Ved išlo o syna, prísne

vychovaného, ktorý mal podporovať svojich rodičov na staré kolena. Otec sa s tým vonkoncom nedokázal zmieriť, až kým nezomreli jeho ďalší dvaja synovia a on ich smrť pochopil ako trest za svoju vzburu.

Nemáme síce priame svedectvo, ale z liturgie augustiánov dokážeme rekonštruovať, ako asi vyzeral obrad prijatia Lutera do rádu. Predstavený kláštora stál na schodíčkoch oltára a kandidát ležal tvárou k zemi. Predstavený sa spýtal: „Čo hľadáš?” Nato zaznela odpoveď: „Božiu milosť a tvoje milosrdenstvo.” Potom ho predstavený postavil a vypytoval sa ho, či je ženatý, či je nevoľník, alebo či netrpí nejakou chorobou, ktorú zatajil. Ak bola odpoveď záporná, predstavený opísal prísne pravidlá života, ktoré má kandidát prijať: zrieknuť sa tvrdohlavosti, skromná strava, hrubý odev, nočné bdenia a práca cez deň, umŕtvovanie tela, potupná chudoba, zahŕňajúce žobranie a ohavnosť kláštornej existencie. Je kandidát pripravený prevziať na seba toto bremeno? „Áno, s Božou pomô-

MNÍSI ZO XVI. STOROČIA
V SPEVÁCKOM ZBORE

cou.” znela odpoveď, „a pokiaľ mi to ľudská slabosť dovoľí.” A vtedy dotyčného prijali na rok do noviciátu. Za spevu mníchov mu potom urobili tonzúru. Civilný odev vymenili za habit novica. Pokľakol na kolena. „Požehnaj, Pane, svojho služobníka,” predniesol speva-

vým hlasom predstavený. „Ó Pane, vyslyš naše úprimné prosby a ráč udeliť svoje požehnanie tomuto Tvojmu služobníkovi, ktorého sme v Tvojom svätom mene odeli do mníškeho rúcha, aby s Tvojou pomocou zotrval vo vernosti Tvojej cirkvi a zaslúžil si večný život skrze Ježiša Krista, nášho Pána. Amen.“ Pri speve záverečného hymnu Luther padol tvárou na zem s rukami rozpačenými v tvare kríža. Potom ho spolubratia v kláštore privítali priateľským bozkom a predstavený ho znova napomenul slovami: „Nie ten, kto začal, ale ten, kto vydržal do konca, bude spasený.“¹⁸

Význam Lutherovo vstupu do kláštora spočíva jednoducho v tom, že obrovská revolta proti stredovekej cirkvi vznikla zo zúfaleho pokusu nasledovať cestu, ktorú ona sama predpisovala. Práve tak ako Abrahám zvíťazil nad ľudskou obeťou iba vďaka svojej ochote zdvihnúť obeť nôž proti Izákovi, práve tak ako sa Pavol oslobodil od židovského zákonníctva iba preto, že ako Hebrej z Hebrejov sa zo všetkých síl snažil o naplnenie spravodlivosti, tak aj Luther sa vzbúril na základe zbožnosti, silnejšej ako u iných. Do kláštora vstúpil preto, lebo tak ako ostatní, ba ešte viac ako ostatní, túžil po zmiernení s Bohom.

Poznámky

1. TR, 3566 A, 93537)	10. BULLEN, s. XXV.
2. TR, 3539 (3532)	11. Dok (S), č. 346, 358, 381
3. TR, 5571 (3543)	12. COULTRON, 1, 92
4. XXXVIII, 358	13. COULTRON, III, 17
5. SCHEEL, 1, 290, POZN. 13	14. Dok (S), č. 371
6. BORHMER, J., s. 24	15. SCHEEL, 1, 95, POZN. 65
7. TR, 3841	16. BUCHWALD, II, s. 6
8. TR, 3593, s. 439	17. Dok (S), POD EINENTWITT
9. GERKE, TR, B.L., XL, 320	18. SCHEEL, 1, 261-62

Život v kláštore

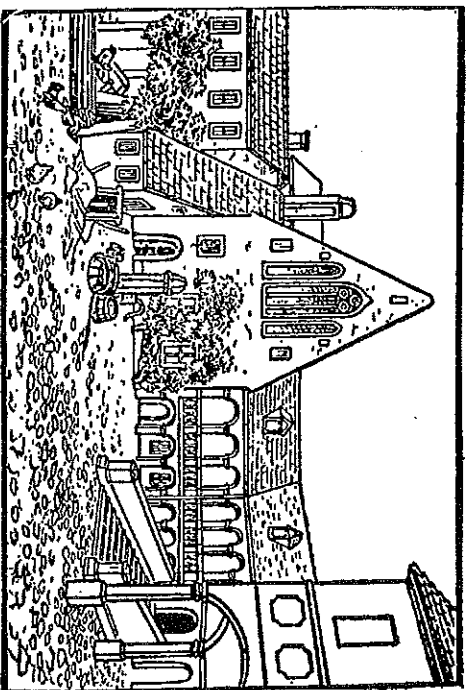
Luther v neskorších rokoch poznamenal, že počas prvého roku v kláštore je diabol veľmi pokojný: „Máme všetky dôvody veriť tomu, že jeho vlastná vnútorná búrka pominula, a že počas svojho noviciátu bol pomerne spokojný. Možno tak usudzovať už len z toho, že na konci roku mu dovolili zložiť rádový sľub. Prípravné obdobie malo kandidátovi poskytnúť možnosť podrobiť sám seba skúške a byť podrobený skúške zo strany iných. Mal nariadené spyťovať si svedomie a verejne ohlásiť všetky pochybnosti týkajúce sa jeho spoločnosti pre mníšske povolanie. Keby jeho druhovia a nadriadení nadobudli presvedčenie, že na toto povolanie nemá dispozície, neboli by ho prijali. No keďže Luthera prijali, môžeme s istotou predpokladať, že ani on ani jeho spolubratia nemali nijaký dôvod domnievať sa, že sa neprispôsobil kláštornému životu.“

Dni jeho noviciátu boli vyplnené tými náboženskými úkonmi, ktoré mali zaplaviť dušu pokojom. Modlitby sa konali sedem ráz za deň. Kláštorný zvon budil mníchov po osemhodinovom spánku medzi jednou a druhou v noci. Pri prvom zvonení vyskočili z lôžka, natiahli si na seba biele rúcho a škapuliar, bez ktorého mních nesmel opustiť svoju celu. Pri druhom vyzváňaní všetci úctivo prišli do kostola, jemne sa pokropili svätenou vodou a pokľakli pred hlavným oltárom, aby sa modlili k Spasiteľovi sveta. Potom zaujali svoje miesta v chóre. Ranná pobožnosť trvala štyri hodiny. Po každej zo siedmich denných modlitieb hlavný spevák zaspieval *Salve Regina*: „Ó, milostivá, ó, dobrotvivá, ty hvieзда ranná, Panna Mária! Sladkosti plná, matka jediná, ty nádej naša: Salve, Regina! Ku tebe volá stvorenie Zeme, volá vyňhané Adama plemä, volá syn, volá dcéra Evina k tebe, kráľovná: Salve Regina! Pod plášť svoj, matka, sa utiekame, teba o pomoc vrúcne žiadame, pomôž nám v biede,

MARTIN LUTHER – ŽIVOTOPIS

Panna nevinná, ochráň nás, matka: Salve, Regina! Po Ave Maria a Pater Noster bratia mníši po dvojiciach v tichosti vyšli z kostola.²

Podobne vyzeral celý deň. Brat Martin bol presvedčený, že kráča po ceste, ktorú už vyšliapali svätci. Okamih slávnostného sľubu ho naplnil radosťou z toho, že jeho rádoví bratia ho uznali za hodného pokračovať ďalej. Pri vysviacke sa za neho modlili: „Pán Ježiš Kristus, ktorý si sa ráčil zaodiť do našej smrteľnosti, snažne Ťa prosíme, aby si zo svojej nesmiernej dobročivosti požehnal rúcho, ktoré si svätí otcovia zvolili za symbol nevinosti a odriekania. Kiež by bol tento Tvoj služobník, Martin Luther, ktorý berie na seba tento

NÁDVORIE
AUGUSTIÁNSKEHO KLÁŠTORA

habít, odený aj do Tvojej nesmrteľnosti, ó, Ty, ktorý žiješ a kraluješ s Bohom Otcom a Duchom Svätým, Boh od večnosti do večnosti. Amen.”

Slávnostne zložil prísahu. Bol mníchom, nevinným ako práve pokrstené dieťa.⁴ Luther sa s dôverou oddal životu, ktorý cirkev po-

ŽIVOT V KLÁŠTORE

važovala za najistejšiu cestu k spásu. Ochotne trávil svoje dni v modlitbách, meditáciách a v tichej spoločnosti, v disciplinovanej a umierenej prostote.

HRÔZA Z POSVÄTNÉHO

Takto by bol možno pokračoval, keby ho nebola zastihla ďalšia búrka, tentoraz duchovná. Stalo sa to, keď slúžil svoju prímichnú omšu. Jeho nadriadení ho vybrali pre kňazstvo a svoju činnosť začal týmto prvým celebrovaním.

OMŠA

Omša ako hlavný zdroj cirkevných prostriedkov milosti predstavovala vždy ťažkú skúšku. Tu na oltári sa chlieb a víno stávajú telom a krvou Boha a sprítomňuje sa Kristova obeta z Kalvárie. Kňaz, ktorý koná zázrak premeny chleba a vína, požíva moc a výsadu, ktorá je odoprená dokonca aj anjelom. V tom spočíva celý rozdiel medzi

duchovenstvom a laikmi. V tom tkvie aj nadradenosť cirkvi nad svetskou mocou, lebo ktorý kráľ či cisár kedy prekázal ľudu dobrodenie porovnateľné s tým, čo sprostredkúva ten najpokornejší duchovný pri oltári?

Mladý kňaz sa asi celkom oprávnenne mohol chvieť pri vykonávaní obradu, prostredníctvom ktorého sa Boh zjaví v ľudskej podobe. Tým však už prešli mnohí a vďaka stáročnej skúsenosti vznikli príručky, ktoré predvádzali všetky možné obavy a predpisovali opatrenia, ktoré im mali zabrániť. Celebrant sa mal sústrediť, aj keď nie prehnať, na formu. Musel mať správne omšové rúcho. Správny musel byť aj prednes, kňaz mal hovoriť hlbokým hlasom a nemal sa zadŕhávať. Správne muselo byť aj rozpoloženie kňazovej duše. Skôr, než pristúpil k oltáru, musel sa vyspovedať a musel dostať rozhešenie za všetky svoje hriechy.⁵ Celkom pokojne mohol mať obavy, aby neporušil niektorú z týchto podmienok, a Luther sa vyjadril, že omyl pri výbere omšového rúcha sa považoval za horší ako sedem smrteľných hriechov. No príručky nováčikom odporúčali, aby ani jeden omyl nepokladali za fatálny, lebo účinnosť sviatosti závisí iba od dobrého úmyslu vykonať ju. Dokonca aj keby si kňaz počas celebrovania spomenul na nejaký smrteľný hriech, z ktorého sa nevy-spovedal a za ktorý nedostal rozhešenie, nemal utiecť od oltára, ale dokončiť obrad, a rozhešenie by dostal potom. A keby ho azda prepada taká nervozita, že by nedokázal pokračovať, stál po jeho boku starší kňaz, ktorý mal omšu dokončiť. Pred celebrantom nestála nijaká neprekonateľná prekážka a nemáme dôvod domnievať sa, že Luther pristupoval k svojim primíciám s nejakou mimoriadnou hrôzou. Odklad ich konania o mesiac neskôr teda nezapríčinili nijaké vážne obavy.

Išlo skôr o radostný dôvod. Luther chcel, aby sa na nich zúčastnil jeho otec, a dátum preto stanovili tak, aby otcovi vyhovoval. Syn sa s ním nevidel od čias svojho štúdia na univerzite, keď starý Hans daroval Martinovi knihu rímskeho práva a začal mu zdvorilo vykať. Otec dôrazne nesúhlasil s jeho vstupom do kláštora, ale zdalo sa, že teraz už prekonal všetok svoj odpor a bol ochotný, tak ako iní ro-

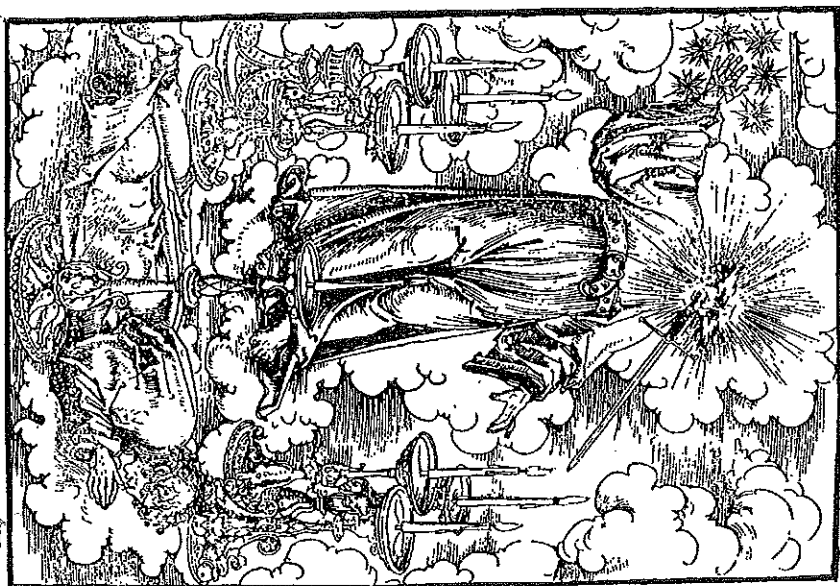
dičia, urobiť z tejto príležitosti slávnostný deň. Prišiel na koni spre-vádzaný dvadsiatimi jazdcami a prispel do kláštornej pokladnice slušnou sumou. Deň sa začal vyzváňaním kláštorných zvonov a od-riekaním žalmu „Spievajte Hospodinovi novú pieseň“. Luther zau-jal svoje miesto pred oltárom a začal odriekať úvodnú časť omše, až kým sa nedostal k slovám: „Prinášame túto obeť... Tebe, Bohu več-nému, živému a pravému.“ Neskôr to opisoval takto:

Pri týchto slovách som ostal doslova omráčený a vydesený. Pomyslel som si: „Akou rečou oslovím takýto Majestáť, keď viem, že všetci by sa mali triasť aj v prítomnosti svetského vládca? Kto som ja, že by som mal pozdvihnúť svoje oči a zdvihnúť svoje ruky k Božiemu majestátu? Je obklopený anjelmi. Na jeho pokyn sa chveje celá zem. A ja, úbohý červ, mám uraziť.“ Chcem toto a žiadam tanto? Som prach a po-pol, som plný hriechu a ja sa prihovám večnému, živému a pravému Bohu.“³⁶

Hrôza z posvätného, strach z nekonečnosti ho zachvátili ako nový úder blesku a iba vďaka nadľudskému sebaovládaniu vydržal pri ol-tári až do konca.

Človek dnešnej zosvetšenej generácie asi ťažko pochopí strach svojho stredovekého predka. Lutherova víera skutočne obsahovala veľmi primitívne prvky, pochádzajúce ešte z detského obdobia ľud-ského rodu. Trpel strachom divocha zo zlovoľného božstva, nepriä-tela ľudí, vrtošivého, ľahko a nechtiac urazeného znesvätením po-svätného miesta alebo nesprávnym odriekaním zaklínadla. Jeho strach bol strachom starých Izraelcov pred truhlou Hospodina.⁷ Luther niečo podobné pociťoval k posvätenej hostii - Spasiteľovmu telu. A keď ju niesli v procesii, zachvátila ho panika. Jeho Boh bol Bohom, ktorý obýval búrkové mračná vznášajúce sa na vrchu Sinaj, a ktorého tvár nemohol Mojžiš uvidieť a ostať nažive. Lutherova skúsenosť však ďaleko presahovala skúsenosť primitíva a nemala by byť až taká nezrozumiteľná dnešnému človeku, ktorého pri pohľade na nezapované hviezdyne hmloviny cez prístroje, čo sám vy-myslel, vydesí pocit vlastnej ničotnosti.

Lutherov záchvev strachu ešte zvýšilo poznanie vlastnej nehodnosti. „Som prach a popol a som plný hriešnosti.“ Ľudská nedokonalosť ho takisto sklúčovala. Boh ho zároveň pŕitahoval aj odpu-

„KEĎ SOM HO UVIDEL, PADOL SOM
MU K NOHÁM AKO MŕTIVÝ.“

dzoval. Iba v harmónii s Najvyšším mohol nájsť pokoj. Lenže ako sa biedny červ mohol postaviť pred Boží majestáť, ako sa hriešnik mo-

hol postaviť tvárou v tvár Božej svätosti? Pred Najvyšším a Najväčším Bohom bol Luther ako omŕččený. Na opis tohto zážitku používal slovo *Anfechtung*, čo môže vyjadrovať súženie, ktoré zosiela Boh, aby skúšal človeka, alebo útok zo strany diabla, ktorý chce človeka zničiť. Znamená všetku pochybnosť, zmätok, súženie, rozochvenosť, paniku, zúfalstvo, stiesnenosť a, beznádej, ktoré preniknú do ľudského ducha.

Náčisto skleslý prišiel od oltára k stolu, kde sa jeho otec a ostatní hostia zabávali spolu s radovými bratmi. Po otrasnom zážitku z neprístupnosti nebeského Otca teraz bystrosťne potreboval slová uistenia od svojho pozemského otca. Ako by len jeho duša pookriala, keby z úst starého Hansa počul, že jeho odpor už celkom pomínil, a že teraz úprimne schvaľuje synovo rozhodnutie! Sadli si spolu ku stolu a Martin, akoby bol stále malým chlapcom, sa k nemu otočil a povedal: „Drahý otc, prečo ste boli tak proti tomu, aby som sa stal mníchom? A možno vám to doteraz nie je celkom po vôli. Život tu je taký pokojný a zbožný.“

To už bolo na Hansa, ktorý sa zo všetkých síl snažil premôcť svoj odpor, priveľa. Pred všetkými doktormi, magistrami a hostami vzplanul od hnevu: „Počuj, ty šľudovaný učenec, čo si nikdy v Biblii nečítal, že by si mal cítiť svojho otca a svoju matku? Ty si však mňa a svoju drahú matku nechal tak, aby sme sa na staré kolenná postavili o seba sami.“

Luther to nečakal. No vedel, ako treba odpovedať. Vo všetkých príručkách sa pripomínal príkaz z evanjelia opustiť otca i matku, ženu i deti a upozorňovalo sa na blaho, ktoré z toho plynie pre duchovnú sféru. Luther odvetil: „Otc, veď svojimi modlitbami pre vás môžem vykonať viac dobra než ako človek zo sveta.“ A potom dodal to, čo považoval za presvedčivý argument - že ho povolal hlas z neba, prichádzajúci z búrkového mračna. „Daj Boh,“ ozval sa Hans, „aby to nebolo zjavenie diabla.“⁸

Náboženstvo stredoveku malo jednu slabinu. V dnešných skeep-tických časoch sa na dobu viery pozeráme s nostalgiou. Aké by to

bolo krásne žiť v atmosfére naivnej dôvery, kde detské roky ľudstva obklopujú nebesá a nevyvorili sa ešte pochybnosti, čo by trápili duchu. Takáto predstava o stredoveku je čírym romantizmom. Stredoveký človek síce nemal nijaké pochybnosti o existencii nadprirodzeného sveta, ale aj ten považoval za rozdelený. Existovali svätí a existovali démoni. Existoval Boh a existoval diabol. A diabol sa mohol prestrojovať za anjela sveta. Urobil teda Luther správne, keď nasledoval víziu, ktorá mohla koniec koncov pochádzať od satana, a uprednostnil ju pred prosťami a jasnými slovami Písma, aby cítil svojho otca a matku? Deň, ktorý sa začal vyznávaním kláštorných zvonov a žalmom „Spievajte Hospodínovi novú pieseň“, skončil sa hrôzou z posvätného a pochybnosťou, či tá prvá búška bola víziou Boha alebo zjavením Satana.

CESTA SVOJPOMOCI

Tento druhý prevratný okamih vyvolal v Lutherovi vnútornú búrku, ktorá mala viesť až k rozhodnutiu zriecť sa kláštorného života. Stalo sa tak však až po dlhom čase a ešte ďalšie tri roky po svojej exkomunikácii nosil mníšsku kutňu. Celkovo nosil mníšsky odev deväť rokov. Prechádzal postupným vývojom a nemali by sme si myslieť, že ustavične prežíval muky a nedokázal bez pocitu hrôzy odslúžiť omšu. Vychopili sa a pokračoval ďalej v stanovenom koloťoch a vo všetkých nových povinnostiach, ktoré mal splniť. Napríklad, predstavený mu oznámil, že by mal pokračovať v univerzitnom štúdiu, aby mohol pôsobiť ako učiteľ v Ráde augustiánov. So všetkými takýmito úlohami sa ľahko vyrovnal.

No problém odčudzenia sa človeka Bohu ožil v zmenenej forme. Nielen v hodine smrti, ale denne stál kňaz pri oltári v prítomnosti Najvyššieho a Najsvätejšieho. Ako by človek mohol znieť prítomnosť Boha, keby sám nebol svätý? Luther sa vydal na cestu hľadania svätosti. Mníšsky život predstavoval takúto hľadanie.

Kým bol Luther svetským človekom, považoval kláštorný život v akejkoľvek podobe za niečo, čo má vyššiu oprávnenosť. Keď sa však stal mníchom, zistil, že aj kláštorný život má rôzne úrovně. Niektorí mníši boli leniví a neporiadni, niektorí prísni. Predčasne zostarnutí chlapci z kartuziánskeho rádu alebo knieža z Anhaltu, žijúci v mŕtvole - to neboli typické prípady. Títo asketci, hrdinskí boji, chceli dobyt' nebo útokom. Či už Lutheľa povolal do kláštora Boh, alebo mu to našepkal diabol, teraz bol mníchom a bol ním do krajnosti. K prednostiam kláštorného života patilo, že oslobodzoval hriešnika od všetkého, čo by ho mohlo rozptyľovať, a umožňoval mu slobodne postupovať podľa rád, ktoré ho mali doviesť k dokonalosti. Nešlo len o skrutky milosrdenstva, prostotu a lásku, ale aj o cudnosť, chudobu, poslušnosť, pôsty, večerné pobožnosti a umfrovanie tela. Luther si predstaval urobiť všetko, čo človek mohol urobiť pre svoju spásu.⁹

Postil sa, niekedy celé tri dni nechal do úst ani omrvinku. Obdobia pôstu boli pre neho väčším potešením než obdobia sviatkov. Pôstne dni mal radšej než Veľkú noc.¹⁰ Ukladal si viac vigílií a modlitieb, než sa predpisovalo.¹¹ Odkladal príkrývky, ktoré mal dovolené, až skoro zmrzol. Občas býval hrdý na svoju svätosť a vracieval: „Dnes som nespravil nič zlé.“¹² Vzápätí sa vynorili pochybnosti. „Postil si sa dostatočne? Si dosť chudobný?“¹³ Potom sa povyzliekal a nechal si na sebe iba tolko, čo vyžaduje slušnosť.¹⁴ Neskôr tvrdil, že svojím niekdajším odriekaním si natrvalo poškodil trávenie.

Bol som dobrým mníchom a predpisy svojej rehole som dodržiaval tak prísne, že si môžem dovoliť povedať, že ak sa niekedy nejaký mních dostal do neba svojím mníšskym životom, tak som to bol ja. Všetci bratia v kláštore, čo ma poznali, mi to potvrdia. Keby som bol takto ešte nejaký čas pokračoval, vitgľami, modlitbami, čítaním Biblie a ďalšími činnosťami by som sa zabíľ.“

Všetky tieto drastické metódy nevedeli k vnútornému pokoji. Cieľom jeho úsilia bolo zaplatiť za svoje hriechy, ale nikdy nemal

pocit, že účet je vyrovnaný. Niektorí historici preto tvrdili, že Luther musel byť mimoriadne hriechnik, a že jeho hriechy mali so všetkou pravdepodobnosťou niečo spoločné so sexom, lebo poklesky tohto druhu sa najťažšie naprávajú. No Luther sa vyjadril, že s týmto nemal nejaké zvláštne problémy. Bol pohľadne zdržanlivý. Kým bol v Erfurte, nevyspovedal ani jednu ženu.¹⁵ A neskôr vo Wittenbergu sa uňho vyspovedali tri ženy, lenže tie pri spovedi nevideli. Samozrejme, nebol z dreva, ale pohľadne pokúšenie ho netrápilo o nič väčšími než ktorýkoľvek iný problém mravného života.

Problém bol v tom, že nedokázal vyhovieť Bohu v nijakom ohľade. Keď neskôr Luther komentoval Kázeň na vrchu, podrobne a presne vyjadril svoje sklamanie. V súvislosti s Ježišovými príkazmi povedal:

Tie príkazy sú príliš vznešené a príliš ťažké, aby ich niekto splnil. Potvrdzuje to nielen Božie slovo, ale aj naša vlastná skúsenosť a pocity. Zoberie si hociktorého bezdomného muža či ženu. Bude sa veľmi pečne správať ku každému, kto ho neprovokuje, ale stačí, keď ho niekto len mierne podráždí a hneď vzplanie od zlosti,... keď nie na svojich priateľov, tak na nepriateľov. Človek z mäsa a kostí sa nad to nedokáže povzniesť.

Luther tieto podmienky jednoducho nedokázal splniť.

ZÁSLUHY SVÄTÝCH

Ak to však nedokázal on, iní to dokázali. Cirkev, hoci hriech chýpe ako čin jednotlivca, sa na dobrotu pozerá z hľadiska celku. Hriechy sa musia počítať jednotlivo, ale dobrotu možno zhromažďovať do spoločného fondu. A je čo zhromažďovať, lebo svätí, napríklad Panna Mária aj Boží Syn, boli lepší, než potrebovali byť pre svoju spásu. Najmä Kristus, ako Boh a bytosť bez hriechu, je obdarovaný

neobmedzeným množstvom dobroty. Tieto nadbytočné zásluby spravodlivých tvoria pokladnicu, z ktorej môžu čerpať tí, čo sú s platením svojich účtov pozadu. Tento prevod sa uskutočňuje prostredníctvom cirkvi, a najmä prostredníctvom pápeža, ktorému ako následníkovi svätého Petra zverili kľúče, aby zväzoval a rozväzoval. Takýto prevod na účet sa nazýval odpustky.

Neurčilo sa presne, koľko dobra človek takto získa, ale ľudia boli náchylní uveriť aj tým najprehnanejším tvrdeniam. Nikto nepochyboval o tom, že pápež si môže z tejto pokladnice vyberať, aby odpustil tresty za hriechy, ktoré sám uvalil na svet. Prevládala domnienka, že stačí, aby to len nariadil, nemusel sa uskutočniť ani jeden prevod. Závažným problémom bolo, či môže alebo nemôže zmierniť trápenia v očistci. Počas dekády, v ktorej sa Luther narodil, pápež vyhlásil, že účinnosť odpustkov sa rozširuje aj na očistec a úžitok z nich majú rovnako žijúci ako aj mŕtvi. Živý nikdy nemal istotu, že sa celkom vyhne očistcu, pretože jedine Boh pozná rozsah neodpykanej viny a z neho vyplývajúcu dĺžku trestu, ale cirkev vedela s presnosťou na rok a na deň povedať, o akú časťku sa dá ledať hoci trestu skrátiť, bez ohľadu na jej dĺžku. A v prípade tých, čo už zomreli a dostali sa do očistca, a teda celková suma ich hriechov bola zväšená a známa, cirkev mohla ponúknuť okamžité prepustenie z očistca. Niektoré odpustky zašli ešte ďalej a netýkali sa iba skrátenia trestu, ale dokonca aj odpustenia hriechov.¹⁷ Ponúkali úplne odpustenie hriechov a zmiernenie s Najvyšším.

Na niektorých miestach sa tieto mimoriadne úľavy dali získať ľahšie než inde. Bez akéhokoľvek teologického dôvodu, iba v záujme reklamy, spájala cirkev rozdeľovanie zásluh svätých s návštevou miest, kde sa uchovávali ich ostatky. Pápeži často presne určovali, aké množstvo úžitku z konkrétnej relikvie mohol získať ten, ktorý ju videl. Napríklad, pápež Lev X. stanovil, že každá relikvia svätcov v Halle predstavuje hodnotu odpustku na skrátenie pobytu v očistci o štyritisíc rokov.¹⁸ Najväčším skladiškom takýchto vzácností bol

Rím. V jedinej krypte svätého Kalixa bolo pochovaných štyridsať pápežov a sedemdesiatšesťtisíc mučeníkov. Rím vlastnil časť Mojžišovho horiaceho kra a tri stovky kúšičiek zo svätých Innocentov.¹⁹ Rím mal Kristov portrét na šatke svätej Veroniky. V Ríme mali aj reľaze svätého Pavla a nožnice, ktorými cisár Domiciánus ostrihal vlasy svätého Jána. Rímske mestské hradby neďaleko Appiovej brány vystavovali očiama na pohľad biele miesta po kameňoch, ktoré sa premenili na snehové gule, keď ich dav hádzal do svätého Petra pred tým, než nadišiel jeho čas. V istom rímskom kostole mali krucifix, z ktorého sa svätej Brigite prihovoriť trpiaci Spasiteľ. V ďalšom mali mincu, ktorú dostal Judoáš za to, že zradil Krista. Jej hodnota sa výrazne zvýšila, pretože teraz mohla udeľovať odpustok vo výške štrnásťtisíc rokov. Suma odpustkov, ktoré sa dali získať medzi Lateránskou bazilikou a Katedrálou svätého Petra presahovala tú, ktorú poskytovala pútnikovi cesta do Svätej zeme. A v inom rímskom kostole mali dvanásť stôp dlhé brvno, na ktorom sa vraj Judoáš obesil. Toto však nebola relikvia v pravom slova zmysle a pripúšťali sa isté pochybnosti, čo sa týkalo jej pravosti. Pred Lateránskou bazilikou bola Scala Sancta, dvadsaťosm schodov, údajne tých, čo viedli do Pilátovho paláca. Ten, kto po nich koľnách vyšiel, pričom na každom schode odriekal Očtenáš, mohol dosiahnuť prepustenie nejakej duše z očistca. A ako vrchol všetkého, v Ríme mali kompletne telá svätého Petra aj svätého Pavla. Boli rozdelené na časti, aby z nich mohlo mať výhody viacero kostolov. Hlavy boli v Lateránskej bazilike a polovica tela každého z nich bola uložená v kostoloch, ktoré im boli zasvätené. Ani jedno mesto sveta neoplyvalo takou hojnosťou svätých relikvií a ani jedno mesto sveta nebolo tak bohaté obdarené duchovnými odpustkami ako svätý Rím.²⁰

CESTA DO RÍMA

Luther sa cítil vysoko poctený, keď sa mu naskytila príležitosť podniknúť cestu do Večného mesta. V augustiánskom ráde vznikol spor, ktorý musel riešiť pápež. Dvoch bratov vyslali do svätého mes-

ta, aby zastupovali kapitulú v Erfurte. Jedným z nich bol Martin Luther. Bolo to v roku 1510.

Táto cesta do Ríma odhaluje veľa z jeho povahy. Podľa toho, čo si pozrel a o čo na druhej strane vôbec neprejavil záujem, si môžeme o ňom urobiť presnejšiu predstavu. Nezaújmal sa o umenie renesancie. Samozrejme, nemohol vedy vidieť najväčšie skvosty. Pilire novej Baziliky svätého Petra sa len kladli a Sixtínska kaplnka ešte nebola dokončená. No fresky Pinturicchia už vidieť mohol a azda by aj boli vzbudili jeho obdiv, keby ho väčšími nezaújmal obraz Panny Márie - ktorého autorstvo pripisovali evanjelistovi Lukášovi - než všetky renesančné madony. Navyše, naďenie nevolávali ani antické ruiny. Predstavovali skôr dôkaz, že mesto založené na bratovražde a poškvrnené krvou mučeníkov zničila Božia spravodlivosť ako babylonskú vežu.²¹

Luthera nezaújmal natolko ani Rím renesancie ani Rím antiky ako Rím svätých. Záležitosti, ktorou ho rád poveril, mu nezaberala toľko času, aby mu znemožnila využiť vzácnu príležitosť spasiť svoju dušu. Luther sa cítil ako pútnik, ktorý, keď prvý raz vidí Večné mesto, zvolá: „Sláva ti, svätý Rím!“ Snažil sa získať pre seba a svojich príbuzných všetky obrovské duchovné požitky, dostupné iba tu. Mal však na to iba jeden mesiac. Strávil ho čínorodo. Samozrejme, musel vykonávať denné pobožnosti v augustiánskom kláštore, v ktorom býval, no ostalo mu ešte dosť času, aby sa vyspovedal, odsúžil omše vo všetkých hlavných kostoloch, navštívil katalakomby a baziliky, uctil si kosti, hroby svätcov a každú svätú relikviu.

Zároveň sa dostavili rôzne sklamanie a rozčarovania. Niektoré sa netýkali jeho bezprostredného problému, ale prispievali k jeho celkovému pocitu nešťastia. Pobúrila ho neschopnosť spovedníka na jeho generálnej spovedi. Priepasťná nevedomosť, povrchnosť a nedostatok vážnosti talianskych kňazov ho ohromila. Dokázali odapotať šesťsedem omší, kým on odsúžil iba jednu. Keď bol ešte len pri evanjeliu, oni už skončili a vpravievali mu: „Passa! Passa!“ - „Pohni si!“²² S tým istým sa Luther mohol stretnúť aj v Nemecku,

keby vyšiel z kláštora a navštívil kňazov, ktorých úlohou bolo denne odrecitovať stanovený počet omší. Nešlo o omše pre prijímateľov sviatosti, ale o omše za zosnulých. Takáto prax sa prepožičiavala neúcte. Niektorí talianski duchovní boli prostorekí a chýbala im viera, a najradšej by brali do rúk hostiu a kalich hovoriac: „Toto je chlieb a chlebom aj ostane a toto je víno a vínom aj ostane.“ Pre zbožného, úprimne veriaceho človeka z nedotknutého a neskazeného severu boli takéto odhalenia naozaj šokujúce. Nemuseli v ňom však vyvolať malomyselnosť, pokiaľ išlo o oprávnenosť jeho vlastného hľadania, pretože cirkvi už oddávna hlásala, že účinnosť sviatostí nezávisí od osoby vysluhujúceho.

Z podobného dôvodu ani povesti o skazenosti rímskeho duchovenstva, ktoré sa dostali Lutherovi do uší, zrejme nepodkopali jeho vieru v schopnosť svätého Ríma preukazovať duchovné dobrodenie. Zároveň ho vydesilo, keď počul, že ak existuje pekló, tak Rím je na ňom postavený.²³ Nemusel byť nijaký klebetník, aby sa dozvedel, že kňazi často navštevujú štvrt' so zlou povestou. Dopotul sa, že existujú aj takí, čo sa považujú za cnostných, lebo sa obmedzujú len na ženy. Nechutná spomienka na pápeža Alexandra VI. ešte stále prenikavo páchla.²⁴ Katolícki historici nezastierali pohoršenie nad pápežmi obdobia renesancie a katolícka reformácia mala na vykorenení takýchto prechmatov rovnako veľký záujem ako reformácia protestantská.

Všetky tieto žalostné odhalenia však neotriasli Lutherovou pevnou vierou v skutočnú cnosť pravoverných. Otázkou bolo, či majú nejaké nadbytočné zásluhy, ktoré by sa dali preniesť na neho alebo na členov jeho rodiny, a či sú tieto zásluhy tak pevne spojené s posvätnými miestami, že ich návšteva priniesie úžitok. Práve v tejto otázke ho zastihli pochybnosti. Vyílezel kolenačky na Pilátove schody, na každom odrecitoval Otčenáš a na dôvažok každý schod pobozkal, v nádej, že vyslobodí nejakú dušu z očistca. Luther lutoval, že jeho vlastný otec a matka ešte nie sú mŕtvi a v očistci, aby im mohol preukázať takúto mimoriadnu službu. Keďže to nevyšlo, rozhodol sa vyslobodiť dušu svojho dedka Heineho. Schodište bolo zdol-

lané, Otčenáše odrecitované a schody pobozkané. Na najvyššom schode Luther vstal a zvolal - nie, ako by sa to hodilo do legendy, totiž, „Spravodlivý z viery bude žiť!“ - tak ďaleko ešte nepokročil. V skutočnosti povedal: „Kto vie, či je to pravda.“²⁵

To bola skutočne znepokojujúca pochybnosť. Kňazi mohli byť frivolní a pápeži mohli smliniť - na tom všetkom by nezáležalo, pokiaľ mala cirkev pravé prostriedky milosti. Lenže ak by bolo márne kolenačky zdolať schody, na ktorých stál Kristus, a opakovane odriekať všetky predpísané modlitby, potom by sa potvrdila klamnosť ďalšieho z vynikajúcich dôvodov na nádej. Luther poznamenal, že do Ríma odišiel s cibulou a vrátil sa s cesnakom.²⁶

Poznámky

1. Dok (S), č. 50	14. Tamže, č. 470
2. Schell, II, 353-6	15. XXXVIII, 143
3. Tamže, II, 62	16. Schell, II, 209
4. Dok (S), č. 35	17. X, 3, 244
5. Tamže, č. 24, 477	18. Paulus, ABLSS, III, 431
6. Tamže, pod <i>Primatz</i>	19. TR, 4829
7. Tamže, č. 201	20. Schell, II, 523-26
8. Tamže, č. 286, 303, 343, 508, 536	21. BOEHMER, ROMFART
9. Tamže, č. 418	22. Dok (S), č. 479
10. Tamže, č. 176	23. TR, 3478
11. Tamže, č. 346	24. TR, 6453
12. Tamže, č. 180	25. Dok (S), č. 527
13. Tamže, č. 90	26. Schell, II, 334